

ПРОБЛЕМА НАУКОВОЇ ОБ'ЄКТИВНОСТІ І ТЕОРІЯ ПСИХОАНАЛІТИЧНОГО ЛІКУВАННЯ¹

Гайнц Когут
Чикаго, США

THE PROBLEM OF SCIENTIFIC OBJECTIVITY AND THE THEORY OF THE PSYCHOANALYTIC CURE²

Heinz Kohut
Chicago, USA

Переклад з англійської – Євгенія Хмельова.
Редакція перекладу – Мар'яна Великодна.

Повертаючись тепер до теми, яку я обговорював у «Відновленні Селф³» (Kohut, 1977, особливо с. 63–69), я хочу розглянути проблему наукової об'єктивності, зокрема проблему наукової об'єктивності відносно цієї нової сфери діяльності, яку можна було б назвати гуманітарними науками (Kohut, 1980: 504–505). Саме в межах цієї нової сфери психоаналіз, наука про складні психічні стани загалом і психоаналітична Селф-психологія зокрема має розглядатися як брехня. Спочатку я наближуся до своєї теми з дещо ширшої перспективи, перш ніж зосереджуся безпосередньо на психоаналізі (як клінічному, так і прикладному) як такому.

Загалом кажучи, люди можуть дотримуватися двох підходів, розглядаючи продукт

розуму іншої людини. Дехто скаже, що їх цікавить не автор роботи, а лише сама робота. Інші будуть стверджувати, що деякий рівень знань про автора, зокрема про його наміри та цілі під час створення роботи, є корисним для них під час вивчення роботи, збагачуючи їхнє розуміння сенсу роботи та полегшуючи доступ до неї. Особливо чітко проявляється розподіл думок щодо творів мистецтва та літератури (Ілюстративну дискусію із цього приводу можна знайти в Kohut 1978b, 2:908). Однак що стосується наукових праць, то чітко домінує один погляд: існує практично повна однастайність щодо того, що важливим є зміст самої роботи, її істинна цінність. Мотивації та цілі вченого, наскільки сягає наше судження щодо цінності його внеску, не тільки не мають значення, а й повинні бути виключені з розгляду. Яким би складним не було вивчення особистості вченого, чи то як дослідження особистості конкретної людини, чи як внесок у наше розуміння людського творчого потенціалу, зрештою, його роботу слід оцінювати лише за її внутрішніми перевагами. Якими б не були особисті причини взятися за наукове завдання, що стосується науки, у кінцевому підсумку тільки точність, істинність і релевантність результату мають значення.

Тоді як працівники більшості галузей науки прийняли відокремлення мотивації дослідника від результатів його дослідження як само собою зрозуміле, психоаналітики, включаючи Фрейда, очевидно, ніколи не були настільки чіткими щодо цього питання, як їхні колеги. Подібно до того, як аналітики звикли враховувати емоційні чинники, коли пацієнт починає атакувати той чи інший принцип психоаналізу,

¹ Розділ книги Х. Когута «Як лікує аналіз?» (1984) за редакцією Арнольда Голдберга у співпраці з Полом Степанським. Чиказький університет. Усі права захищені. Опубліковано в 1984 р. Паперове видання 2013 р. Переклад виконано за ліцензією Creative Commons BY-NC-ND 4.0. Жодних змін не внесено. Щоб дізнатися більше про ліцензію, будь ласка, відвідайте: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Посилання на працю: <https://play.google.com/books/reader?id=h5UkCgAAQBAJ&pg=GBS.PR4>

² The chapter of H. Kohut's book "How does analysis cure?" (1984) edited by Arnold Goldberg, with the collaboration of Paul Stepansky. The University of Chicago. All rights reserved. Published 1984. Paperback edition 2013. The translation is made under a Creative Commons BY-NC-ND 4.0 license. No changes were made. For details of the license, please visit:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Link to the material: <https://play.google.com/books/reader?id=h5UkCgAAQBAJ&pg=GBS.PR4>

³ Тут і далі англійське self, що може бути також перекладеним як «себе» чи «самість», подане як «селф». – Прим. М.В.

так само і в наукових суперечках. Коли Адлер, відчуваючи, що аналіз протягом першого десятиліття недооцінював важливість почуття неповноцінності, представив ідеї, які відхилилися, принаймні в наголосі, від ідей Фрейда та його вірних послідовників, Фройд підірвав значення внеску Адлера, підкресливши його особисті мотиви. Зокрема, він посилався на заяву Адлера про те, що він (Адлер) не може жити вічно в тіні Фрейда. Хоча в історії психоаналізу не бракує подібних подій, я вважаю, що публічні заяви про особистості колег, чийм ідеям хтось щось протиставляє, тепер стали рідкістю. Щоправда, вони не зникли зовсім, але зараз, за кількома помітними винятками, обмежуються більш-менш стриманим поширенням чуток і пліток. Хоча така діяльність іноді може становити дуже потужну силу і може, як і на політичній арені, призводити до бездумного відхилення цінних ідей (або принаймні до затяжних затримок) перед справедливим і ретельним розглядом, вони не мають офіційного статусу і є рідко підтвердженими публічно.

Попередні заяви, здається, не залишають жодних сумнівів щодо моєї особистої позиції стосовно питання, про яке йдеться. Наукову роботу, включаючи роботу в психології загалом і психоаналізі зокрема, слід оцінювати за її внутрішніми перевагами, тобто з огляду на її пояснювальну силу. Особистість, психічний стан, конкретні мотиви автора не повинні впливати на наше судження щодо цінності представлених нам теорій і результатів. Те, що Фройд, продемонструю на широковживаному прикладі, був хворий і зіткнувся зі смертю в новий і більш відчутний спосіб, коли він сформулював свої критично важливі ідеї про інстинкт смерті – теорію, яку, на мій погляд, неможливо вилучити з величної споруди теоретичної системи Фрейда без серйозної шкоди для її єдності та внутрішньої узгодженості – не повинно мати жодного впливу на нашу оцінку істотної правильності та значущості цієї теорії. Теорія повинна бути прийнята, частково прийнята, виправлена або відхилена на основі її об'єктивних наукових характеристик, незалежно від моменту в особистому житті її автора, коли вона була сформульована.

Усе це видається правильним без жодних сумнівів. Але чи справді це питання вирішене настільки однозначно, як нас змушують уважати попередні міркування? Чим більше це

питання обдумується, тим важче дійти чіткого вердикту. Чи справді існують істини будь-якої значущості та широти, які можна оцінити незалежно від спостерігача, який їх стверджує? Чи існують, зокрема, психологічні теорії, які, маючи справу з об'єктивно встановленими даними, дають нам змогу нехтувати інструментом спостереження, тобто людьми, які їх сформулювали, і підтверджують їхню точність, релевантність і пояснювальну силу? Сучасна фізика говорить нам, що в її галузі відповідь є кількісною. Це навчило нас тому, що в теорії спостерігач є завжди частиною того, що спостерігається, і що, знову ж таки теоретично, не існує об'єктивної реальності. Тим не менше це також навчило нас, що стосовно макрокосмосу вплив спостерігача на те, що спостерігається, настільки мізерно малий, що на практиці ним можна знехтувати. Лише коли ми звертаємося до світу мікрочастинок, слід урахувувати вплив спостерігача; тільки тоді оцінка реальності повинна включати спостерігача. Тільки у цьому разі, іншими словами, об'єктивна реальність, так би мовити, завжди суб'єктивна. Отже, питання, яке ми повинні поставити, повертаючись тепер від фізики до нашої власної сфери, полягає у такому: у психоаналізі, тобто у психології складних психічних станів, і зокрема в селф-психологічно інформованому психоаналізі, тобто в психоаналізі, що фокусується не тільки на грубих порушеннях психологічних функцій, але також і, зокрема, на вадах психічних структур, через які виникають грубі порушення, – ми маємо справу з умовами, які відповідають макрокосмосу ньютонівської фізики чи планківському царству малих частинок, яке стало одним із головних фокусів уваги фізиків нашого часу?

Я не можу надати просту відповідь на це питання. У теорії я вважаю, що, як і у фізиці малих частинок, у психології складних психічних станів об'єктивної істини не існує або, кажучи точніше, об'єктивна істина повинна завжди включати оцінку спостерігача. Але аналогія з фізикою не може бути застосована систематично, навіть якщо ми не будемо брати до уваги той факт, що внаслідок надзвичайно різного характеру їхнього предмету методологія фізики та психоаналізу також суттєво відрізняється. Аналогія, мабуть, може бути найбільш плідно застосована в клінічній ситуації, що призведе до перегляду таких важливих концепцій, як аналітична нейтраль-

ність, уявлення про аналітика як про екран, на який пацієнт проєктує образи (imagoes) свого дитинства, тощо – усі сформовані у ті часи, коли, як я зазначив (Kohut 1977: 66–69), провідним теоретичним ідеалом аналізу була повна об'єктивність, тобто усунення впливу спостерігача на те, що спостерігається.

Аналітикам зовсім не обов'язково відкидати цей ідеал дев'ятнадцятого сторіччя, якого дотримувалися Фройд і його сучасники. У конкретному, окресленому розумінні, це такий самий чинний орієнтир зараз, як і тоді: якщо ми хочемо бачити чітко, ми повинні тримати лінзи наших луп чистими; ми повинні, зокрема, розпізнавати наші контрперенесення і, таким чином, мінімізувати вплив чинників, які спотворюють наше сприйняття комунікації аналізанта та його особистості. Але цей суто когнітивний підхід до проблеми наукової об'єктивності в нашій галузі, яким би валідним він не був у певних межах, є неадекватним. Обмежуючи себе ним, ми не допускаємо – не обов'язково, я додам, оскільки розширення нашого поля зору не тягне за собою жодної жертви щодо нашої відданості ідеалу наукової істини – сприйняття найбільш значущих аспектів відповідей аналізанта в психоаналітичній ситуації. Когнітивна рамка розглядає аналітика лише як спостерігача, а аналізанта – лише як поле, яке досліджує спостерігач-аналітик. Оскільки таке спрямування не відображає належним чином один із найважливіших вимірів психоаналітичної ситуації, нам потрібне спрямування, яке доповнює його і, таким чином, дає нам більш повну картину значимості аналітика в аналітичній ситуації. Висловлюючись ствердно, нам потрібне спрямування, яке визнає, а потім вивчає принциповий вплив аналітика як сутнісно значиму присутність людини, а не його вплив через спотворюючі контрперенесення. Перший тип впливу характеризує психоаналітичну ситуацію у цілому, але здебільшого (par excellence) ілюструється в процесі роботи.

Дозвольте мені ще раз сформулювати останню думку найбільш недвозначно. Якщо ми знаходимося у ситуації, коли людина слухає нас, щоб зрозуміти нас і пояснити нам самих себе, і ми знаємо, що таке слухання і пояснення продовжуватиметься тривалий, спочатку, здавалося, необмежений час, ми не в ситуації, яку можна правильним чином визначити як нейтральну. Навпаки, це ситуація, яка за своїм психологічним впливом на нас є повною

протилежністю до нейтральної – справді, це ситуація, яка, можна сказати, дає нам найважливіший емоційний досвід для психологічного виживання та зростання людини: увагу середовища селф-об'єкта, тобто людського оточення, яке через емпатію намагається зрозуміти наше психологічне життя та брати участь у ньому. А якість розуміння, яке досягається, його відносна точність, неточність, недостатність або гнітючість є іманентною якістю аналітичної ситуації, а не випадковою домішкою до неї. Дійсно, аналітик зосереджує свою увагу на внутрішньому житті свого пацієнта, а успіхи та невдачі його діяльності з розуміння є основним двигуном психоаналітичного процесу. З огляду на той факт, що в заключній частині цієї роботи детально розглядається цей аспект психоаналітичного процесу, я не буду продовжувати тут ці роздуми⁴.

Треба пам'ятати, що їх спонукало питання про те, наскільки аналогія між психоаналізом і фізикою малих частинок може бути доречно розширена. Замість цього тепер я звернуся до сфери прикладного аналізу.

⁴ Можливо, на цьому етапі буде плідним порівняти моє твердження про важливість досвіду того, кого слухають, аби стати тим, кого розуміють, з таким лаконічним висловом Фрейда: «Коли нам починати спілкуватися з пацієнтом?» – запитує Фройд. І відповідає: «Не раніше, ніж поки в пацієнта буде встановлене ефективне перенесення, належний рапорт із ним. Найпершою метою лікування залишається прив'язаність його до нього та до особистості лікаря. Для забезпечення цього нічого не потрібно робити, окрім як дати йому час. Якщо хтось виявляє до нього серйозний інтерес, обережно усуває спротив, який виникає на початку, й уникає певних помилок, то він сам сформує таку прив'язаність і поєднає лікаря з одним із образів людей, до яких він звик, що ті ставилися до нього з прихильністю» (1913, 1966, 12:139–40). Я вважаю, що у цьому твердженні Фройд посилається, до того ж і в кількох словах, на сферу, яку Селф-психологія стала вважати найбільш центральною і важливою в аналітичному процесі, сферу, гідну інтенсивного і детального вивчення. Як я зазначав вище, основна частина цієї роботи розглядає цей аспект аналітичного процесу. На цьому етапі я хотів би лише наголосити, як я робив і буду робити знову, що акцент саме на Селф-психологічному зсуві – від центральної ролі біологічних потягів до мотиваційної сили психологічної потреби в середовищі емпатичних селф-об'єктів – що пояснює той факт, що сукупність психічних сил, яку Фройд уважав незначною і розглядав досить побіжно, тепер стала для нас центральною. Ця сукупність сил, яку ми концептуалізуємо в термінах перенесень селф-об'єкта, була і надалі буде предметом наших безперервних досліджень. Примітно, однак, що Фройд у щойно процитованому *obiter dictum* посилається на позитивний досвід минулого, хоча, звичайно, у рамках теорії лібідо (він каже, що «ті ставилися до нього з прихильністю», де ми б сказали «кого він відчував як не зовсім нестабільний селф-об'єкт»), таким чином установлюючи зв'язок між його роботою та роботою, яку ми зараз проводимо.

У прикладній аналітичній роботі аналогія з фізикою малих частинок щодо (*vis-à-vis*) іманентної ролі спостерігача у формуванні спостережуваного поля, за деякими винятками, буде хибною. Вона була б хибною через труднощі, часом майже непереборні, з якими стикається спостерігач, – пов'язані не з його впливом на поле спостереження, а з його власними недоліками як інструментом спостереження. Ці великі труднощі, за аналогією з реакціями, які в клінічній ситуації ми розглядаємо як контрперенесення, є наслідком спотворювального впливу емоційних упереджень на наше сприйняття, засноване на емпатії. Я маю на увазі той факт, що тенденції упередженості, глибоко вкорінені в нас, часто вирішальним чином впливають на те, яку частину потенційно доступних даних ми сприймаємо, які зі сприйнятих елементів ми вважаємо важливими, і, зрештою, на те, як ми вибираємо пояснити дані, які ми вибірково сприймаємо.

Попередні міркування особливо стосуються дослідження подій у цій найбільш зловісній галузі прикладної сфери – зосередженості на поведінці великих груп за допомогою підходу, який ідентифікували як «психоісторичний». Зокрема, коли ми маємо справу з поточними подіями (включаючи оцінку активних політичних діячів; див. Kohut, Anderson & Moore 1965: 450–51), із подіями недавнього минулого, які вплинули на наше життя, або з подіями далекого минулого, які відповідають важливим нинішнім подіям, ми часто не в змозі достатньою мірою звільнитися від спотворювального впливу наших пристрастей (наприклад, наших амбіцій, плеканих нарцисичних зобов'язань або заздрості). Тому ми не можемо з упевненістю стверджувати, що ми змогли оцінити особистості дійових осіб історичної драми – їхні мотивації, наміри, нарцисичні залучення та конфлікти – з таким ступенем об'єктивності, який помістив би наші висновки та судження в рамки науки, як би нечітко ці рамки не були визначені⁵. Проте хоча це дійсно серйозна перешкода, психоаналітичний психоісторик не повинен утрачати надію. Важливі нові уявлення ніколи не даються легко, і будь-який рух на нову терито-

рію вимагає сміливості відкинути обмеження, пов'язані з традицією, експериментувати з новими методами та розвивати нові навички. Стосовно спотворювального впливу наших пристрастей на наше історичне сприйняття, наприклад, я вважаю, що дедалі глибше усвідомлення тенденції змушувати історію, яку ми пишемо, служити певним психологічним цілям (наприклад, дати надію та підтримку групі, з якою ми себе ідентифікуємо, або недооцінити ту, яка нам загрожує) має дати нам змогу рухатися до більшої об'єктивності, можливо, навіть до такої об'єктивності, яка включає аналіз суб'єктивного елемента, тобто того, як конкретна емоційна залученість історика впливає на його сприйняття.

Отже, за звичайних обставин наші глибинно-психологічні уявлення про літературу, мистецтво, політологію, юриспруденцію і, насамперед, історію не включають суб'єктивного елемента, який, як я вже зазначав вище, є настільки ж іманентним у клінічній ситуації, як і у фізиці малих частинок. Проте, як я вже говорив, ми не повинні ігнорувати той факт, що в деяких рідкісних, але помітних випадках вплив спостерігача на поле, яке він спостерігає, є незаперечним, навіть у сфері прикладного аналізу. Існують певні спостерігачі глибинної психології, іншими словами, які своїми спостереженнями впливають на поле, яке вони спостерігають, таким чином, що, певною мірою, відповідає впливу спостерігача в клінічній ситуації і переважно (*par excellence*) в психоаналітичній ситуації. Правда, здебільшого спостерігач глибинної психології у межах прикладного поля чинить не більший вплив на поле, яке він спостерігає, ніж фізик, який спостерігає за рухом зірок. Цей факт чітко відрізняє прикладний аналіз від клінічного аналізу, де спостерігач самою своєю присутністю є іманентним складником поля. Але бувають випадки, коли глибинний психолог, навіть у полі «за межами основного правила», не тільки спостерігатиме світ людини, а й через розкриття та упередження щодо результатів своїх спостережень впливатиме на погляди та мотивації своїх сучасників і навіть майбутніх поколінь. Тут приказка *habent sua fata libelli*, «твори мають власну долю», часом застосовується з великою силою (див. у цьому контексті мій попередній розгляд впливу глибинної психології на сучасну людину, Kohut 1978b, 2: 511–47, особливо с. 515). Є книги (згадаймо праці Руссо, Гегеля

⁵ Стосовно протилежного потенційного недоліку психоаналітично поінформованого психоісторика, його нездатності точно осмислити особистості тих, хто брав участь в історичних подіях, що відбулися давно, оскільки прірва між його культурним середовищем і тією минулою епохою надто велика, див. Kohut, 1978b, 2: 910–13, 917–19.

чи Маркса, не кажучи вже про творчість Фрейда), яким судилося сприяти формуванню соціальної реальності, незважаючи на протести їхніх авторів, які стверджували, що вони просто мали намір описати людські мотивації та реакції з науковою об'єктивністю.

Попередні роздуми можна легко розширити у двох напрямках. Якщо сфера спостереження є обмеженою, тоді може бути особливо важко, якщо не неможливо, відокремити цілі наукового спостереження та опису від інших цілей. Щоб навести близьку до серця ілюстрацію, я можу вказати на чималу кількість посилань на історію психоаналізу в моїй власній роботі (наприклад, у Kohut 1977, с. 249–66, і 1978b, 2:511–46, 663–84, 793–843) і без вагань визнати, що у випадку більшості, якщо не всіх, було б неможливо відокремити цілі об'єктивного історіографа від цілей людини, яка хоче закласти основу для реформи. Ба більше, навіть коли спостерігач є не такого калібру, як Руссо, Гегель, Маркс чи Фрейд, загальний вплив внеску самого вченого-реформатора та тих, хто йде його стопами, загальна сума, іншими словами, наукових спостережень, наведених певною школою думки, яка використовує реальність із нової точки зору, можна з упевненістю стверджувати, не тільки зображає світ, а й робить внесок, хоч і незначний, у його формування.

Чи вплив внесків різних шкіл думки – а нас, звичайно, у кінцевому підсумку цікавлять різні теорії та концепції людини, які лежать в основі терапевтичної ситуації в психоаналізі – зводить нанівець ці внески? Іншими словами, чи виключає це їх із галузі науки?

Я так не думаю. Окремий психоісторик, наприклад, може бути в більш тонкому контакті з еством свого часу, ніж його сучасники. Він і його специфічна гострота сприйняття, безумовно, сформовані часом, у якому він живе. Однак коли він використовує засоби сприйняття, які конкретно налаштовані на період історії, у якому він живе, він може, своєю чергою, сприяти розгортанню подій шляхом підвищення обізнаності своїх сучасників щодо того, ким вони себе вважають і чого вони самі прагнуть. (Із сумом маю сказати, що найкращою ілюстрацією у цьому контексті є дискредитований нині історик фон Трейчке, який, йдучи слідом за Гегелем, проголосив як об'єктивно незаперечний факт, що війни неминучі і що кінцевою метою культурного прогресу є абсолютистська німецька держава, яка повинна

була підкорити всю опозицію, щоб досягти цілі цивілізації. Очевидно, його «об'єктивна» оцінка історичної реальності допомогла підготувати ґрунт для Рейху Гітлера.)

Чи означають ці міркування, що немає об'єктивності, що те, що ми хочемо називати об'єктивною наукою, завжди є якимось моральним тиском чи пропагандою, завуальованою науковою поважністю? Знову ж таки, я так не думаю. Якщо ми від самого спочатку матимемо сміливість визнати той факт, що наукова об'єктивність у науках про людину завжди повинна включати об'єктивну оцінку спостерігача – вплив спостережуваного на спостерігача й особливо вплив спостерігача на поле, яке він спостерігає, – тоді ми зможемо визначити нашу методологію. Завдяки такому проясненню ми набуваємо здатності відокремлювати зерна від плевел (наприклад, ми відокремлюємо науку від пропаганди), не лише відкидаючи один вид внеску та підтримуючи інший, але – і це має величезне значення для поля глибинної психології та, зокрема, для нашої оцінки роботи Фрейда – шляхом відокремлення обмежених у часі елементів певних внесків, як би широко вони не були в кінцевому підсумку прийняті та який би великий вони не зробили внесок у формування уявлення людини про себе, від тих елементів, які мають більш незмінну валідність.

Оскільки я наближаюся до кінця цієї глави, мені слід викласти свої карти на стіл і вказати на конкретне застосування попередніх роздумів у цій роботі та на майбутню основну частину, у якій я спробую визначити суть психоаналітичного лікування. Я навів попередні роздуми про об'єктивність у науці – відносну об'єктивність, оскільки поле, яке спостерігаємо, неминуче включає спостерігача різними способами, які я окреслив, – щоб закласти основу для особливого способу, яким Селф-психологія пояснює психоаналітичний процес і оцінює його результати. Із мого боку не було свавільним кроком – повторювати іншими словами мою віру у відносність наукової об'єктивності – те, що в першій частині цієї книжки обговорювалися основні теорії Селф-психології, зокрема ті аспекти цих теорій, які відхиляються, дуже тонко, від традиційних максим. Мій порядок викладу впливає з припущень щодо об'єктивності, які я щойно висловив: що теорії, яких дотримується спостерігач, впливають не лише на те, що він бачить – у нашому випадку на те, що

він бачить, коли ретельно вивчає психоаналітичний процес та його результати, – а й здебільшого (par excellence) як він оцінює те, що бачить, що вважає центральним і значущим, а що відкидає як периферійне, незначне або банальне. Конкретніше: зрозуміло, що психологія (традиційний психоаналіз), яка пояснює людину в термінах психічного апарату, котрий обробляє потяги і під час терапії зосереджується переважно на дефектах вирішення конфлікту психічних макроструктур (Ід, Его, Супер-Его), буде бачити сутність аналітичного процесу та сутність лікування в іншому світлі, ніж психологія – психоаналітична психологія селф – яка пояснює людину в термінах селф, яке підтримується середовищем селф-об'єктів і під час терапії зрештою фокусується не на дефектних функціональних результатах деформованих структур селф (тобто не на неправильному поводженні з потягом як виток і причиною психопатології), а на дефектах і спотвореннях мікроструктур self (селф). Таким чином, хоча Селф-психологія не ігнорує психічний конфлікт і аналізує його, коли він з'являється під час перенесення, вона робить це лише як попередній крок на шляху до того, що вона вважає основним завданням терапевтичного аналізу: дослідження, у його динаміці та генетичних вимірах, дефектів у структурі селф за допомогою аналізу селф-об'єктних перенесень. Отже, зв'язок між традиційним аналізом і аналітичною Селф-психологією можна розглядати через проведення паралелі зі зв'язком між фізикою Ньютона (який досліджував макросвіт) і фізикою Планка (який досліджував атомні та субатомні частинки, що утворюють мікроструктури).

Що становить повний аналіз? Що таке аналітичне лікування?

Зосереджуючись на питанні «повного аналізу» та «аналітичного лікування», я водночас готую ґрунт для основного розділу цієї роботи та повертаюся до питання, порушеного колегою, з якого я розпочав цей розділ, а саме: помилкову думку про те, ніби я відстоюю, що деякі аналізи важких нарцисичних розладів особистості в принципі повинні залишатися неповними. Саме це непорозуміння на самому початку і спонукало мене взятися за написання цієї книги.

Усю мою презентацію до цього моменту, якими б різноманітними не були охоплені теми та якими б різними не були мої причини для їх порушення, усе ж слід розглядати як

підготовчу до головного завдання, яке стоїть попереду: визначення аналітичного лікування та що переплітається з визначенням лікування, але до неї все ще слід підходити як до обмеженої теми, розроблення методу, за допомогою якого ми прагнемо досягти зцілення. Моє обговорення аналізованості, наприклад, зокрема підсумок мого терапевтичного ставлення до (vis-à-vis) трьох реєстрів психопатології (психозів, нарцисичних розладів особистості та розладів поведінки і неврозів перенесення)⁶, було представлено не лише для того, щоб порівняти селф-психологічний погляд на природу цих реєстрів психічних розладів із традиційною точкою зору, але також із метою закласти основу для кінцевого завдання цієї роботи.

Ці раніше проведені дослідження щодо диференційованого терапевтичного погляду на ці три типи психопатології повинні тепер дати нам змогу зробити деякі загальні зауваження щодо селф у здоровому стані та у хворобі. Зокрема, я сподіваюся, що на тлі попередньої дискусії не буде важко помітити, що я чітко розрізняю, з одного боку, опис форми та змісту селф – самобутньої індивідуальності, яка відрізняє його від інших селф з їхніми відповідними формами та змістом, і, з іншого боку, оцінку його твердості та свободи виконувати свою внутрішню програму дій. Окрім того, слід підкреслити, що здорове ядерне селф, яке за мінімально сприятливих обставин зможе реалізувати свою ядерну програму протягом свого життя, загалом не набувається лише в результаті корисного досвіду. Ми знаємо, що ранній розвиток ніколи не може бути повністю вільним від травм. Але ми також знаємо, що підсумок психічного розвитку визначається не лише відносною частотою та тяжкістю травм, яким селф піддається під час свого розвитку, а й здатністю селф – іноді перед обличчям частоті і серйозній травматизації – встановити енергетичний континуум від одного полюса до іншого, що я вважаю динамічно-структурною сутністю психічного здоров'я.

На цьому етапі та в контексті конкретного непорозуміння, яке я відстоюю, що певні аналізи мають бути навмисно залишені незавер-

⁶ Для обговорення причини моєї нинішньої прихильності до терміна «невроз перенесення» (transference neurosis), незважаючи на те що пацієнти, які страждають від нарцисичних розладів особистості та поведінки, також установлюють перенесення, які можна аналізувати, див. Kohut (1980, с. 525–26).

шеними, я підкреслю, що успішний результат раннього розвитку часто становить спроможність селф у зародку (*in statu nascendi*) реагувати на певні травматичні фрустрації своїх потреб розвитку оновленим та енергійним пошуком нових рішень. Цей пошук триває до тих пір, доки в порушеннях нарцисичних розладів особистості, у структурних неврозах і в станах, які, оскільки функціональні дефекти селф не переживаються як хвороба індивідом та його оточенням, ми характеризуємо як психологічне здоров'я або психічну нормальність, обриси принаймні потенційно цілісного селф, тобто потенційно ефективного енергетичного континууму, справді не з'являться. Правда, у нарцисичних розладах особистості цей процес не призводить до надійної консолідації, і селф, форма якого вже визначена, повинна бути зміцнена за допомогою аналітичного процесу⁷. Правда, у класичних неврозах перенесення ядерне селф, яке було більш-менш здатне зберегти свою стійкість і цілісність на ранніх стадіях розвитку, не змогло завершити свій розвиток через, як я вже пояснював раніше, помилкові реакції едипальних селф-об'єктів і залишається поневолемими страхами й конфліктами Едипового комплексу. Таким чином, відпо-

⁷ Селф, яке зрештою виникає в результаті успішного аналізу пацієнта з нарцисичним розладом особистості або розладом поведінки, ніколи не є селф, створеним заново (*de novo*) під час лікування; вимальовується структура, яка за своїми обрисами вже була визначена в дитинстві. Це той випадок, коли або селф було створено з неповністю консолідованих первинних структур, або, що буває частіше, з неповністю консолідованих компенсаторних структур. Останні структури були закладені неповністю, коли після травматичного провалу одного селф-об'єкта дитина звернулася до іншого, який хоч і міг краще задовольнити потреби дитини, все ж не зміг забезпечити дитину надійно консолідованим селф. Згідно з моїм клінічним досвідом, найпоширенішою причиною цієї невдачі є те, що друга, менш патологічна батьківська (материнська) фігура, не могла достатньо відстояти себе перед більш патологічною. У результаті структура, отримана дитиною від менш патологічного з батьків, заховалася й була позбавлена можливості для консолідації та зростання. Хоча є випадки, коли особистість аналітика або вибір інтерпретацій, зумовлений його чи її особистістю, визначає, яка з двох (або більше?) можливостей, що стосуються змісту та форми селф, зрештою консолідується в успішному аналізі (див. Kohut 1977: 262–66, для обговорення такого випадку), поява таких випадків не суперечить вислову, що аналіз не створює, як у дитинстві, селф заново (*de novo*), а лише зміцнює вже існуючі структури. Іншими словами, той факт, що реконсолідоване селф може, врешті-решт, виразити свою програму за допомогою того чи іншого шаблону дій, пов'язаний із тим, що ці можливості були майже рівномірно збалансовані у пацієнта до того, як він почав аналіз.

відно до Селф-психології, не тільки конфлікти Едипового комплексу, але також, зрештою, специфічні селф-об'єктні стосунки едипального періоду, на основі яких виник Едипів комплекс, повинні бути відроджені та опрацьовані в ході психоаналітичного лікування. Результатом у сприятливих випадках є те, що ранній розвиток селф тепер може бути завершено. На цьому останньому етапі розвитку, досягнутому за допомогою психоаналізу, становлення едипальних селф-структур досягається із запізненням: фрагменти едипального селф (інцестуальна сексуальність і деструктивна ворожість) замінюються інтегрованим едипальним селф (люблячим та асертивним селф). І, таким чином, створюються умови для того, щоб пацієнт міг жити осмисленим життям через здатність реалізувати програму свого ядерного селф за допомогою інструментів: праці та кохання. Але щоб підкреслити ключове питання, неможливо реактивувати травматичні ситуації грудного віку та дитинства, на які селф самостійно реагувало конструктивно під час свого раннього розвитку. Ба більше, навіть якби відродження цих ситуацій було можливим, це не мало б жодного сенсу, якби ми могли це зробити.

Наголошуючи на цій останній думці, я маю намір усунути непорозуміння моєї доброзичливої критики щодо певних уривків у «Відновленні Селф» (*The Restoration of the Self*). У 1977 р. я стверджував і зараз хочу повторити, що ті травматичні аспекти його ранніх селф-об'єктів, яких ядерне селф змогло успішно позбутися в процесі свого розвитку, не можна відродити в нарцисичному перенесенні. Вони не можуть бути відроджені, тому що селф, що розвивалося, відвернулося від них на ранньому етапі життя, і, оскільки воно змогло перейти до інших джерел формування структури – джерел, що вилилися у вироблення компенсаторних структур, – воно не має в них подальшої потреби. Таким чином, у таких випадках патології селф основним завданням лікування стає аналіз проявів, що походять від компенсаторних структур, становлення яких не було повним у ранньому віці. Ставши спонтанно реактивованими у формі селф-об'єктного перенесення, ці компенсаторні структури прагнуть завершити свій розвиток через проєкцію сприятливих аспектів інфантильного образу селф-об'єкта аналітика.

Тут я ще раз підкреслю той факт, що кожне селф, не тільки в нарцисичних розладах особистості, а й у структурних неврозах і здоров'ї, більшою чи меншою мірою складається з компенсаторних структур. Не існує одного виду здорового селф – існує багато видів. І не існує єдиного аналітичного шляху до зцілення – їх багато, залежно від конкретного потенціалу здоров'я конкретного аналізанда. Але ми можемо сказати ось що: здорове селф буде переважно складатися з первинних або компенсаторних структур. Хоча захисна структура ніколи не буде відсутньою, здебільшого вона буде мінімальною, хоча навіть це правило може у деяких дуже виняткових випадках бути недійсним. В той час, як ми твердо стоїмо на тому, що повністю творчо-продуктивні селф зазвичай характеризуються відносною нестачею захисних структур, ми менш певні щодо найбільш бажаного співвідношення між первинною та компенсаторною структурами. На основі вражень, почерпнутих зі спостережень за людьми, які, як я вважаю, здатні (або були здатні) жити особливо осмисленим і творчим життям, я дійшов висновку, що селф, яке характеризується пануванням компенсаторних структур, становить найпоширенішу матрицю здатності до високих досягнень. Іншими словами, у мене складається враження, що найбільш продуктивним і творчим життям живуть ті, хто, незважаючи на високий ступінь травматизації в дитинстві, здатен набувати нових структур, знаходячи нові шляхи до внутрішньої цілісності.

До цього короткого обговорення структурних передумов гарного життя я додаю своє переконання, що традиційний аналіз не може навіть наблизити того значущого повідомлення, яке може дати нам тут Селф-психологія. Теорія сублимації, зокрема, яку не слід сприймати як відповідник попереднім твердженням, прив'язана до концепції первинності потягів і до теорії обробки потягів; вона в принципі не здатна нам нічого сказати про сенс та повноту чи порожнечу і безплідність життя людини. Ба більше, конфлікти, знову ж таки теоретично, розглядаються як такі, що мають згубний вплив на творчо-продуктивну діяльність, доки ми залишаємося в межах концептуалізацій, які пояснюють

людину в термінах психічного апарату, що живиться потягами. З іншого боку, Селф-психологія, повністю визнаючи цінність традиційних концептуалізацій щодо певних обмежених переживань людини – наприклад, тимчасово паралізуючого почуття провини або навіть неусвідомленого почуття провини, яке перешкоджає продуктивності протягом усього життя, – може показати, що у присутності стійкого селф конфлікт сам по собі аж ніяк не шкідливий, навіть переважно несвідомий конфлікт, якому традиційний аналіз приписує причинову роль у психогенезі психопатології. Із висоти погляду Селф-психології навіть «Несвідоме» – у термінах психічного апарату: Ід та несвідомі частини Его – якщо розглядається поза прокрустовим ложем когнітивного підходу, який лише запитує, чи доступний психічний зміст свідомості чи ні, може забезпечити творчий спосіб реагування на конфлікти, викликані почуттям провини. І довічна боротьба за звільнення від таких конфліктів, що, зрештою, призводить до функціональної реабілітації та розширення компенсаторних структур, дасть нам змогу побачити навіть структурні конфлікти в новому світлі, тобто як потенційні виклики нашій життєздатності та потенційні активатори, що стимулюють «людину з трагічною долею» до її успіхів та невдач.

Але хоча я вважаю, що Селф-психологія дала нам засоби зрозуміти проблеми психічного здоров'я глибше й ширше, ніж могли концептуальний арсенал психології потягу й Его-психологія, я усвідомлюю, що багато питань, яких я торкнувся у цьому інформуванні, все ще вимагають багато подальших досліджень, як у напрямі визначення змісту життя, який можна узгодити як такий, що включає здоров'я, так і у напрямі визначення структурного складу тих селф, які, зрештою, ведуть найбільш повноцінне життя. Однак навіть перед обличчям цих невизначеностей я вважаю, що ми можемо з упевненістю заявити, що це не міра патології, а ознака винахідливості та здоров'я, коли селф, не захищаючись, демонструє у перенесенні, що воно вже під час свого раннього розвитку відвернулося від безнадійних фрустрацій і знайшло нові шляхи або принаймні зробило частково

успішні кроки в новому напрямі. Спроба підштовхнути таке селф в терапії до сфер, із яких воно вже відокремилося в ранньому віці і з якими воно розірвало зв'язки, не тільки приречене на поразку, а й видає грубе нерозуміння пацієнта. Наполягаючи на тому, що хвороба його аналізанта відповідає певному шаблону, який він вважає універсальним, і наполягаючи, ба більше, на тому, щоб аналізонт підкорявся конкретному прокрустовому терапевтичному процесу, який аналітик вважає обов'язковою умовою (*sine qua non*) справжнього аналізу, будь то розв'язання Едипового комплексу, повторне переживання емоцій параноїдно-депресивної позиції, відреагування родової травми, повторне переживання ранньої травми селф чи будь-яка інша панацея, обмежена теорією, аналітик, який береться за таку спробу, ставить перешкоди на шляху пацієнта до одужання.

Список літератури:

Kohut, H. (1977). *The Restoration of the Self*. New York: International Universities Press.

Kohut, H. (1978b). *The Search for the Self*. Vols. 1 and 2. P. Ornstein, ed. New York: International Universities Press.

Kohut, H. (1980). «Reflections». In *Advances in Self Psychology*. A. Goldberg, ed. New York: International Universities Press.

Kohut, H., Anderson, R., and Moore, B. (1965). «Statement on the Use of Psychiatric Opinions in the Political Realm». *Journal of the American Psychoanalytic Association* 13:450–51.

Анотація. У третій главі книги «Як лікує аналіз?» 1984 р. Гайнц Когут розглядає проблему наукової об'єктивності в психоаналізі. Автор стверджує, що наукову роботу, включаючи роботу в психоаналізі, потрібно оцінювати з огляду на її пояснювальну силу, однак водночас наголошує, що в психології складних психічних станів об'єктивної істини не існує, тож ми повинні завжди враховувати оцінку спостерігача. Вимога нейтральності психоаналітика в умовах психоаналізу також не є реалістичною: на думку Когута, клінічна ситуація є повною протилежністю до нейтральної. Автор також торкається внесків різних шкіл думок: він вважає, що їхні наукові спостереження не тільки зображають світ, а й грають роль у його формуванні. Когут підкреслює важливість теорії, якої дотримується спостерігач, адже це впливає не лише на те, що він бачить у психоаналітичному процесі та його результатах, а й на те, що є для нього значущим, а що – незначним. Цікавим є проведення автором паралелі між традиційним аналізом і аналітичною Селф-психологією та між фізикою Ньютона і фізикою Планка.

Автор також приділяє увагу тому, що не існує одного виду здорового селф (self) та не існує єдиного аналітичного шляху до зцілення. Однак, порівнюючи теоретичну рамку традиційного психоаналізу, де внутрішні конфлікти розглядаються як такі, що мають згубний вплив на творчо-продуктивну діяльність, та рамку Селф-психології, Когут обґрунтовує, що, відповідно до останньої, у присутності стійкого селф (self) конфлікт сам по собі аж ніяк не вбачається шкідливим, бо у боротьбі за звільнення від таких конфліктів народжується функціональна реабілітація та розширення компенсаторних структур.

Автор відстоює твердження, що є помилковим підштовхувати селф (self) у терапії до сфер, із яких воно вже відокремилося в ранньому віці і з якими воно розірвало зв'язки, оскільки це видає нерозуміння аналізанта. Окрім того, за Когутом, аналітик може створювати перешкоди на шляху пацієнта до одужання, якщо в кожній клінічній ситуації буде намагатися застосувати універсальний шаблон із певними, на думку аналітика, обов'язковими умовами терапевтичного процесу.

Ключові слова: Когут, психоаналіз, Селф-психологія, психотерапія, наукова об'єктивність

Abstract. Heinz Kohut considers the problem of scientific objectivity in psychoanalysis in the third chapter of his book «How Does Analysis Cure?» (1984). The author claims that scientific work, including work in psychoanalysis, must be judged with regard to its explanatory power, however, at the same time, he emphasizes that there is no objective truth in the psychology of complex

mental states, so we must always take into account the assessment of the observer. The requirement of the psychoanalyst's neutrality in the conditions of psychoanalysis is also not realistic—in Kohut's view, the clinical situation is the complete opposite of a neutral one. The author also touches on the contributions of different schools of thought: he believes that their scientific observations not only depict the world, but also play a role in its shaping. Kohut emphasizes the importance of the theory held by the observer, because it influences not only what he sees in the psychoanalytic process and its results, but also what he deems to be significant and what to be insignificant. It is interesting that the author draws parallels between traditional analysis and analytic self psychology, and between the physics of Newton and the physics of Planck.

The author also pays attention to the fact that there is not one kind of healthy self and there is no single analytic road toward cure. However, comparing the theoretical framework of traditional psychoanalysis, where internal conflicts are seen as having a deleterious impact on creative-productive activity, and the framework of self psychology, Kohut argues that, according to the latter, in the presence of a firm self, the conflict itself is by no means seen as harmful, because the struggle to free oneself from such conflicts leads to functional rehabilitation and expansion of compensatory structures.

The author stands for the statement that it is wrong to push a self in therapy toward areas from which it has already disentangled itself in early life and with which it has severed connections, as this betrays a gross misunderstanding of the analysand. In addition, according to Kohut, the analyst can put obstacles in the patient's path to recovery if he tries to apply a universal mold in every clinical situation with certain, in the analyst's opinion, mandatory conditions of the therapeutic process.

Key words: Kohut, psychoanalysis, self psychology, psychotherapy, scientific objectivity.